

ПРАВОТО В ГЛОБАЛНИЯ СВЯТ

Масис Хаджолян

В условията на глобализацията правото се проявява и развива като явление, наука, образование и практика. В първото си качество то все повече се утвърждава като атрибут на държавата и на нейната политика. Всяко политическо решение се “облича” в правна форма, за да се осигури неговото безпрепятствено, едновременно и непротиворечиво изпълнение. Това се отнася и за международните двустранни и многостранни отношения. Заедно с това правото е културно явление. В него са синтезират идеи за обществени ценности и воли за развитие на обществото. Правото създава инструментариуми за организиране на лицата и за осигуряване на съвместния им живот в обществото.

В битността си на наука правото се развива под въздействието на глобализацията. В сферата на конституционализма се наблюдава сближаване на конституционните култури под напора на изводите от Втората световна война и разпадането на колониалната система. Едно изследване на преамбюлите на конституциите на страни от различни континенти показва учудващо сходство или съвпадение на идеи, основани на трите международни актове под надслов “Харта за правата на човека”. Различията са главно в кръга на религиозната идеология, както и в политическите режими, които привнасят различно съдържание в еднакви понятия на защитени ценности. Хартата получи и регионален отзвук с Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи от 1951 г. и Африканската харта за правата на човека от 1981 г. Върху общността на конституционните идеи се развива тенденцията за унификация на принципите и механизмите за организация на държавен и обществен живот. Държавите, чрез правото, реагират самостоятелно и в съдружие срещу отрицателните страни на глобализацията (тероризъм, транснационална престъпност и др.) и спрямо глобалните проблеми на съвременното човечество (гледа, пандемии, смъртоносните болести, чистотата на околната среда и др.).

С решаващия принос на ООН, се утвърдиха и развива общи (универсални) принципи на международното право, обогатени в заключителния акт на Съвещанието (организацията) за сигурност и сътрудничество в Европа (1971 г.). Прие се предимството на международните договори пред националното право на участниците.

The theme encompasses features of the law in terms of globalization, highlighted in education, science and practice: a convergence of the constitutional cultures, a disclosure of new patterns of law, a development of interaction between legal, ethical and corporate standards, an increased rigor to legal education and training.

Развиха се и получиха международно признание и приложение принципите (основни начала) на правото. Една част от тях са приложимо право чрез конституционните норми-принципи, принципи на отделни отрасли и особено на процесуалното право. Налице са и неписани, но всепризнати, още от времето на древния Рим, принципи (незнанието на закона не извинява, строг закон, но закон, никой не може да прехвърля права другиму, които не притежава и др.).

Своеобразно се развива взаимодействието на правните, моралните и корпоративните норми. От една страна, утвърдиха се моралните основания на правото. В много държави се приеха морални кодекси на държавните служители и на други професионални дейности. Те се подкрепиха и от правото, като получиха правна санкция. Интересен е т.нар. Глобален договор на ООН със своите десет принципи, предлаган от 2000-та година насам и досега приет от повече от три хиляди транснационални и други, вкл. български, икономически субекти. Той не е правен, а морален акт, но формата на неговото сключване е правна. Правно защитен е и предметът на договора. Той създава ангажменти в сферите на правата на човека, свободното сдружаване, премахване на насилствения, принудителния и детския труд, изкореняване дискриминацията в труда и професията, поощряване превантивността по опазване на природната среда, подкрепа на антикорупционните инициативи и политиката на прозрачност. Договорът е полезен и от него могат да се очакват макар и не толкова решаващи, но все пак положителни резултати.

От друга страна, общото влияние на морала, като самостоятелна регулативна система, намалява. Държавите не ограничават, а засилват правното регулиране на обществените отношения. Даже то навлиза в такива детайли, които остават неразби-

раеми за обществото. Част от този процес се дължи на извъннационални фактори. Специално в глобалните отношения се отбелязва политизиране на морала, превратно тълкуване и приложение на неговите норми в полза на държавните интереси.

Особено внимание заслужават корпоративните норми. Държавата съчетава общозадължителните правила и държавния контрол за създаване и функциониране на корпоративните организации (сдружения със стопански и нестопански цели) със свободата на решенията за тяхното учредяване и дейност в рамките на техните устави и на закона. В тази насока глобализацията, изразена в мащабната дейност на транснационалните стопански субекти, не влиза в противоречие с държавната организация на обществото. Те се учредяват и развиват дейност на териториите на конкретни държави и по техните правни правила и взаимодействат с тях. Тези стопански образувания нямат интерес да заместят държавата. Те очакват от нея благоприятни условия за тяхното развитие. От своя страна държавата е икономически и морално заинтересована от такава дейност за задоволяване потребностите на нейните граждани и за просперитета на обществото. Затова крайните футурологични идеи за краха на националните държави и за създаване на “правителство на световната икономика” не са обосновани.

Глобализацията се отразява и върху закономерностите на правото. Силно се проявява правната динамика като отражение на промените на обществените отношения в глобален план. Същевременно губи се нейната “мяра” заради непрекъснатите промени на законодателството на много общества, с които правото губи своята стабилност и прогностичност. Заедно с това глобализацията ражда нови отрасли и подотрасли на правото (космическо, потребителско, компютърно, туристическо, право на културата и др.). Правната наука се развива и по пътя на взаимодействие с други науки и методи на изследване и с използване на интердисциплинарния подход.

Увеличава се ролята на правното съзнание за правосъздаването и правоприлагането. Все по-актуален става въпросът за реализиране на справедливостта като същностна черта на правото. Проблемно е развитието на обективния закон на правото за симетричност на правата и задълженията на правните субекти. Превръща се в явление стремежът на големи групи физически и юридически лица да надхвърлят своите права и да пренебрегват задълженията си към другите и към обществото в неговата цялост. Силна е проявата на тази тенденция в съвременната икономическа, вкл. финансова криза.

Глобализацията предявява все по-високи изисквания към правната практика. Разширеното право-

създаване и правоприложение изискват начално подготвени кадри и продължаващо обучение и усъвършенстване в правната технология.

Стара мисъл гласи, че теорията без практиката е мъртва, а практиката без теорията – сляпа. Тя показва неразривната връзка между тези две социални явления. През годините юридическото образование в България претърпя положително развитие, но има и свои актуални проблеми. Един от въпросите е по-доброто съчетаване на знанията и уменията. Не е нужно да се чака следдипломният стаж, за да може юристите, още като студенти, да се обучават в техниката на професията (изготвяне на правни актове, формулиране на искания, анализ на доказателства и пр.). Този въпрос е свързан и с правно регулиране на участието на специалисти юристи от практиката (и особено от съдебната власт) в правното обучение. Много от тях имат силна теоритична подготовка и солидна практика и тяхната работа е изявен източник на правната теория. В същата посока е необходимостта от премахване на елементи на формализъм в студентския и следдипломния стаж и тяхното усъвършенстване. Актуален е въпросът за въвеждане на бакалавърска степен на правно обучение за нуждите на съдебната администрация. Може да се обсъди и приложението на тази образователна степен за различен обем правоспособност на юристи (по примера на други държави). Едновременно с това има основание да се дискутира регламентираният досега каталог и хорариум на изучаваните учебни дисциплини в юридическите факултети. От една страна, някои хорариуми са необосновано завишени, а от друга – липсват задължителни дисциплини, които отговарят на потребностите на съвременния пазар на труда (особено по отделни отрасли на социалния живот и на правото на Европейския съюз). Подценява се и широкопрофилната подготовка на студентите, която е база на тяхната култура (например правна логика, социология и психология и др.).

Юридическата професия е силно обществено ангажирана. Затова дълг на учебните звена и на преподавателите е да работят за укрепване на правосъзнанието и моралното съзнание на бъдещите юристи. Много от недъзите на съдебната власт се дължат на понижени критерии именно в тази насока. Този въпрос е тясно свързан с възпитателната функция на правосъдната дейност в неговите широки параметри и във всички негови стадии. Прецизно погледнато тази функция надхвърля полето на правосъдието и се отнася за всяка юридическа дейност. В общественото съзнание тя се приема като арбитражна при спорове между граждани, възстановяване на засегнати права и удовлетворяване на законни интереси. Това доверие повишава отговорността на правните кадри и

ПРАВО

предявява към тях като личности и дейности високи изисквания.

Изводът е, че правото, като социално явление и ценностна система, отговаря на изискванията на глобалното общество и само се влияе от него. То се явява брънка на глобалистичната цивилизация и спомага за нейното проявление и развитие. Като сложна обществена наука и практика правото

изисква подготвени кадри, обладани от дух за социална мисия и чувство за отговорност за своите решения и действия.

Адрес за контакти

Масис Хаджолян, д-р по право, доц. на ВСУ
ВСУ „Черноризец Храбър”